

Frederick Wilse Bateson

Anglická poezie a anglický jazyk

Literárněhistorický experiment

(English Poetry and the English Language. An Experiment
in Literary History, 1934)

Teoretická práce
anglického literárního
vědce vymezující
předmět literární
historie a koncepci
dějin anglické poezie
od renesance do mezi-
válečného období.

Metodologický základ práce je naznačen v Předmluvě (v–vii) a Úvodu (1–25). Na rozdíl od kritiky (*criticism*), která se zaměřuje na analýzu a interpretaci strukturně podobných děl bez ohledu na dobu jejich vzniku, je předmětem literární historie fenomén změny ve vývoji literatury a z něj vyplývající rozdílnost jednotlivých děl. Jelikož změna není vysvětlitelná ze samotného literárního vývoje (na jeho příčinné souvislosti nelze usuzovat ze vztahů mezi literárními díly), je nutno najít určitý korelativní systém mimo literaturu. Ten nemůže vytvořit ani „sociologické“ bádání 19. století (Leslie Stephen), směřující nakonec k pojetí literatury jako součásti „historie idejí“, ani primárně axiologický přístup (např. Prosser Hall Frye), přeceňující jedinečnost a neopakovatelnost jednotlivých děl jako výrazu autorské individuality. Najít skutečný korelát znamená především docenit význam změn literárního jazyka, „vznikajících v důsledku společenského a duchovního vývoje“ (vi). Tento přístup je zvláště důležitý pro novou koncepci dějin poezie. Na rozdíl od prózy, která je svým denotativním, logickým a vývojovým charakterem méně příznaková, je pro historii poezie určující vývoj struktury uměleckého výrazu, pojatého jednak jako organický celek a vize sjednocující minulost, přítomnost a budoucnost, jednak jako soubor technických prostředků — prozodie, rétorických figur, homonymie, víceznačnosti (*ambiguity*), dále vztahů promluv k různým typům kontextu a také konotací jednotlivých slov (básnických pojmenování), která jsou chápána jako vlastní komunikační prostředky (*media*) poezie (proti „myšlenkám“ a „představám“, pomocí nichž se sděluje význam v próze).

Z těchto předpokladů vychází nástin dějin anglického básnictví ve čtyřech kapitolách (Alžbětinci, metafyzičtí básníci a klasicisté, 26–64; Poetická dikce a vznešeno, 65–85; 19. století, 86–113;

Současnost, 114–129). Hlavním rysem koncepce je zřetel k napětí mezi konotativními a denotativními funkcemi básnického jazyka a mezi jeho explicitním a implicitním významem. Tyto jevy se sledují na společném vývoji poetické dikce a významové struktury básní i na dobovém odrazu funkce básnického jazyka v teoretických úvahách o literatuře.

Již tato první Batesonova práce vytyčuje dva okruhy autorova teoretického a literárněhistorického zájmu: zkoumání odlišnosti jazyka poezie od jazyka prózy a souvislosti literárního (básnického) jazyka a běžné řeči v historickém vývoji. V návaznosti na Coleridgeovu představu organické formy uměleckého díla (v té době znovu oživenou prací → Ivora Armstronga Richardse zkoumající Coleridgeovo myšlení o imaginaci)¹ spatřuje Bateson specifika poezie, kterou příznačně neodlišuje od její konkrétní realizace — básně, ve vzájemném propojení konotací a denotací, ve tvaru, jehož jednotlivé prvky lze vnímat pouze vzhledem ke struktuře celku. Proti zjednodušeně a teleologicky pojaté próze („prostředek sdělení idejí“) se u poezie zdůrazňuje — víceméně v duchu tzv. nové kritiky, dobově souběžné — konotativnost. Přeceňování možností konotativních spojení jednotlivými tvůrci a interprety (mnohoznačnost poezie tzv. metafyzických básníků v 17. století, ztráta souvislosti konotativní a denotativní stránky básnického jazyka u preraphaelitů v 19. století) se však zároveň stává předmětem kritiky. Zatímco nová kritika se snaží vysvětlit vztahy konotace a denotace především psychologicky (Richardsova teorie synestezie) nebo z hlediska vágně chápaného „jazykového odstínění“ jednotlivých slov (→ Empsonovo pojetí víceznačnosti, *ambiguity*), Bateson vymezuje básnický jazyk jako subsystém jazyka určité doby, který svou kulturní a obecně komunikační funkcí do značné míry určuje vývoj poezie. V další práci *English Poetry. A Critical Introduction* (1950) se Bateson hlouběji zamýšlí nad vztahem poezie ke společenské skutečnosti a dochází k závěru, že „společenský obsah poezie nelze ztotožňovat s konkrétními momenty každodenního života“, že poezie odráží teprve obecné změny ve funkcích jazyka dané doby, a tak se také jako jediná může stát uceleným literárním výrazem daného stadia společenského vývoje. Náznaky takového stavu rovnováhy mezi svébytnou povahou básnického jazyka a srozumitelností jeho dikce spatřuje např. v počátcích anglického klasicismu (John Dryden) a v poezii svých současníků (W. H. Auden). Spojováním historie literatury s jakousi obecnou historií sémantiky se Batesonova koncepce odlišuje od podrobného čtení (*close reading*) typického pro novou kritiku a blíží se některým tendencím v Pražské

1 I. A. Richards, *Coleridge on Imagination*, London 1934.

škole strukturalismu (tak jak jej reprezentují Jan Mukařovský, Felix Vodička či Jiří Levý). Zůstává však na úrovni katalogizace základních tendencí, jejichž souvztažnost s jednotlivými fázemi společenského vývoje je chápána jednostranně, a to jako determinace básnické individuality vývojem básnického jazyka. Z tohoto pohledu se velká básnická díla jeví zjednodušeně jako „sebevyjádření“ dané společnosti. Na tento schematismus upozornil již Geoffrey H. Hartman, podle něhož Batesonův historismus není založen na hlubším pojetí dějinnosti, nýbrž na ukvapeném spojení formální analýzy básnického jazyka s generalizacemi o jeho utváření básníkovou společenskou angažovaností. Z tohoto hlediska se Batesonův přístup příliš neliší od novokritického, oba jsou založeny na interpretaci textu a ne na objektivním historickém výkladu.²

Batesonova koncepce, která ve své době představovala ojedinělou reakci proti tradičnímu, pozitivismem ovlivněnému dělení literárněvědných disciplín na kritiku (oblast hodnotových soudů) a historii (katalogizace vlivů a tendencí), jemuž zůstala poplatná i nová kritika, nenalezla výraznější pokračovatele v širším kontextu. Ovlivnila však orientaci oxfordského teoreticko-historického časopisu *Essays in Criticism*, který Bateson řadu let vedl. Vedle této historické role má Batesonova koncepce i dnes význam svým zřetelem ke specifčnosti jazyka poezie. Jazyková specifčnost poezie přitom není definována na základě spekulativních kritérií, nýbrž je vyvozována z historicky daných změn komunikační funkce jazyka ve vývoji národní kultury. Tento postup však nevede jenom k předjímání některých východisek kulturní sémiotiky, ale hlavně ke hledání adekvátní, všeobecně srozumitelné podoby básnického jazyka, vyjadřující základní rysy určitého kulturněhistorického období.

Vydání

English Poetry and the English Language. An Experiment in Literary History, Oxford 1934 (z tohoto vyd. citováno), 1973; New York 1961 (pozměněné vyd.).

Literatura

J. R. Sutherland, *English Poetry and the English Language. An Experiment in Literary History*, *The Review of English Studies* 1935, č. 44, s. 494–496. G. H. Hartman, *Beyond Formalism. Literary Essays 1958–1970*, New Haven – London 1970. E. Borklund, *Contemporary Literary Critics*, London – New York 1977.

² G. H. Hartman, *Beyond Formalism. Literary Essays 1958–1970*, New Haven – London 1970, s. 44–45.

Frederick Wilse Bateson (1901–1978)

Britský literární vědec poučený moderní lingvistikou a usilující o propojení literárněteoretického a literárněhistorického přístupu. Vystudoval a působil na univerzitě v Oxfordu; tam také založil a po dvacet let vedl časopis *Essays in Criticism*. Další díla: *English Comic Drama. 1700–1750* (1929), *English Poetry. A Critical Introduction* (1950), *Wordsworth. A Re-Interpretation* (1954), *A Guide to English Literature* (1965), *Essays in Critical Dissent* (1972), *The Scholar-Critic. An Introduction to Literary Research* (1972).

Slovenské překlady

Stati: Lingvistika a literárna kritika, *Romboid* 1970, č. 4, s. 55–61.

/pr/